

***Nadobnica alpejska* *Rosalia alpina* (LINNAEUS, 1758)
(Coleoptera, Cerambycidae)
w Pienińskim Parku Narodowym**

Rosalia alpina (LINNAEUS, 1758) (Coleoptera, Cerambycidae)
in the Pieniny National Park

JAKUB MICHALCEWICZ¹, JAN BODZIARCZYK²

¹ Katedra Entomologii Leśnej, Wydział Leśny Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja, Al. 29 Listopada 46, 31-425 Kraków, e-mail: jmichalcewicz@ar.krakow.pl

² Katedra Botaniki Leśnej i Ochrony Przyrody, Wydział Leśny Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja, Al. 29 Listopada 46, 31-425 Kraków, e-mail: rlbodzia@cyf-kr.edu.pl

Abstract. The information concerning the occurrence of *Rosalia alpina* (L.) in the Pieniny National Park (the Carpathians, Poland) gathered on the basis of literature data, personal reports, and author's own observations is summarized in this paper. Moreover, the current problems of its protection in this area are discussed.

Key words: *Coleoptera*, *Cerambycidae*, *Rosalia alpina*, rare and protected species, Pieniny National Park, Carpathians, Poland

WSTĘP

Nadobnica alpejska *Rosalia alpina* (L.) jest chrząszczem z rodziny kózkowatych *Cerambycidae* (Fot. 1). Występuje przede wszystkim w środkowej i południowej Europie (Starzyk 2004), związana jest ekologicznie z bukiem oraz innymi gatunkami drzew (m. in. Švácha, Danilevsky 1988; Burakowski i in. 1990; Bense 1995; Sláma 1998; Sama 2002; Ciach i in. 2007). W Polsce najliczniej występuje w Beskidzie Niskim i Bieszczadach, gdzie w starych lasach bukowych znajduje optymalne warunki rozwoju.

Nadobnica jest bardzo rzadkim chrząszczem objętym ochroną gatunkową (Starzyk 2004). Gatunek ten figuruje w „Polskiej czerwonej księdze zwierząt” (Starzyk 2004) i na „Czerwonej

liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce” (Pawłowski i in. 2002). Znajduje się również na „Liście zagrożonych gatunków Karpat” (Pawłowski 2003), „Europejskiej czerwonej liście zwierząt i roślin zagrożonych w skali światowej”, „Światowej czerwonej liście IUCN” oraz w załącznikach „Dyrektywy Siedliskowej” i „Konwencji Berneńskiej” (Gutowski 2004).

W Pieninach nadobnica alpejska notowana jest od lat dwudziestych ubiegłego wieku (Sitowski 1923; Strojny 1962, 1968) i wciąż należy do rzadkości faunistycznych na tym obszarze.

PRZEGLĄD STANOWISK

Na podstawie dostępnych danych z piśmiennictwa, wiarygodnych informacji ustnych, a także

obserwacji własnych, podano poniżej wykaz znanych stanowisk nadobnicy alpejskiej w Pienińskim Parku Narodowym i w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Na ryc. 1. przedstawiono rozmieszczenie stanowisk (wyłącznie o dokładnej lokalizacji) i lata obserwacji imagines *R. alpina*.

Wykaz stanowisk:

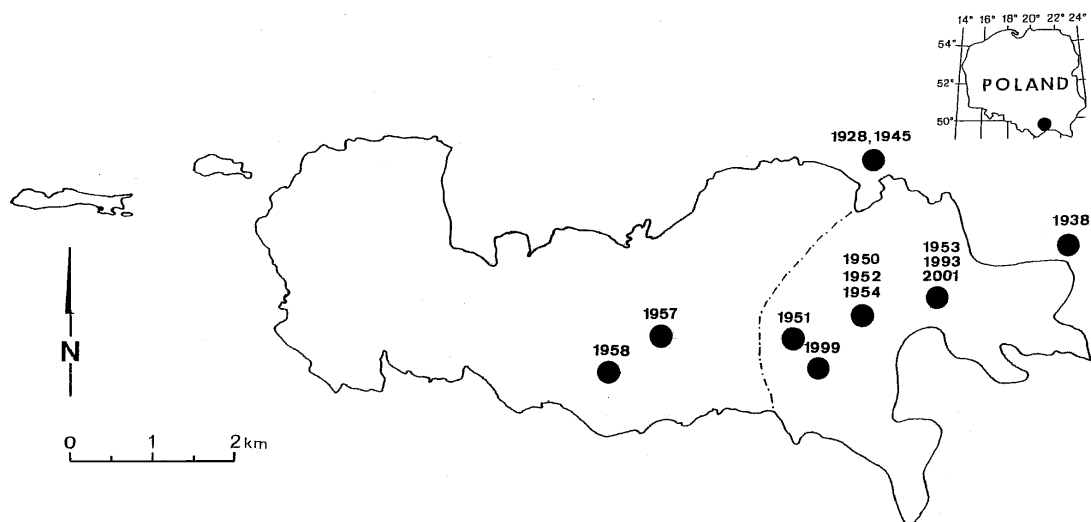
- Macelak (Jerzy Dąbrowski – inf. ustna)
- Cyrlowa Skałka (Strojny 1962, 1968)
- Polana Wyrobek k. Przełęczy Szopka (Strojny 1962, 1968)
- Zamkowa Góra (Capecki 1955, 1969, 1974; Ferens 1957; Strojny 1962, 1968)
- Trzy Korony (Paweł Adamski – inf. ustna)
- Krościenko n.D. (Strojny 1962, 1968)
- Czertezik (Strojny 1962, 1968; Zbigniew Bonczar – inf. ustna; Michalcewicz i Bodziarczyk 2001; Hervé Brustel – inf. ustna; Brożny 2005)
- Dawny szlak turystyczny Sokolica – Pieniński Potok (Strojny 1962, 1968)
- Szczawnica (Strojny 1962, 1968).

Pierwsze ogólnikowe informacje o występowaniu nadobnicy alpejskiej w Pieninach podał

Sitowski (1923). W pracach Strojnego (1962, 1968) przedstawione są dane z lat 1928–59, które zostały zebrane na podstawie piśmiennictwa, okazów znajdujących się w zbiorach entomologicznych, jak również relacji ustnych. Z informacji tych wynika, że w tamtym okresie chrząszcz ten najczęściej był notowany na Zamkowej Górze.

Ogółem w latach 1928–80 obserwowano w Pieninach nie więcej niż 30 osobników nadobnicy (Strojny 1962, 1968, 1969, 1977a, 1987). Ostatnie publikowane dane pochodzą z Pieninek. Przed kilkoma laty znaleziono w PPN opuszczone żerowiska na martwym tyłcu żyjącego buka, rosnącego nad urwiskiem skalnym na grani Czertezika (Michalcewicz, Bodziarczyk 2001) (Fot. 2, 3). W lipcu 2001 r., również na Czerteziku, obserwowano imago (Brożny 2005).

Informacje o występowaniu nadobnicy w Pieninach zamieszczone są ponadto w innych publikacjach (m. in. Jaczewski 1932; Urbański 1939; Dudziak, Gut 1954; Smólski 1955, 1960; Śliwiński 1956, 1959; Chrostowski 1958; Strojny 1963, 1977b; Skalska 1966; Horion 1974;

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk i lata obserwacji *Rosalia alpina* (L.) w Pienińskim Parku Narodowym (wyłącznie stanowiska imagines o dokładnej lokalizacji).

Objaśnienie: linia ciągła – granice Pienińskiego Parku Narodowego; linia przerywana – granice geobotaniczne pomiędzy Pieninami Zachodnimi a Pieninami Centralnymi.

Distribution of locations and years of observations of *Rosalia alpina* (L.) in the Pieniny National Park (exact locations of adults only).

Explanation: solid line – the boundary of the Pieniny National Park; broken line – geobotanical border between the Western Pieniny and the Central Pieniny.

Fot. 1. *Nadobnica alpejska Rosalia alpina* (L.) – imago. (Fot. J. Michalcewicz)
Rosalia alpina (L.) – the adult (Phot. J. Michalcewicz)

Fot. 2. Żerowiska larw (a) oraz otwory wylotowe imagines (b) *Rosalia alpina* (L.) ze stanowiska na Czerteziku w Pienińskim Parku Narodowym. (Fot. J. Bodziarczyk)
Larval galleries (a) and adult exit holes (b) of *Rosalia alpina* (L.) from the location on Czertezik in the Pieniny National Park (Phot. J. Bodziarczyk)

Fot. 3. Buk pospolity *Fagus sylvatica* L. – materiał lęgowy *Rosalia alpina* (L.) na Czerteziku w Pienińskim Parku Narodowym. (Fot. J. Bodziarczyk)

Fagus sylvatica L. – breeding material of *Rosalia alpina* (L.) on Czertezik in the Pieniny National Park. (Phot. J. Bodziarczyk)

Krzemiński 1981; Salamon 1988; Rossa, Socha 1998; Pawłowski 2000; Gutowski 2004).

Poniżej przedstawiono niepublikowane dotąd dane o występowaniu tego chrząszcza w Pienińskim Parku Narodowym, które poszerzają dotychczasową wiedzę z tego obszaru.

W zachodniej części Parku nadobnicę wykazano w paśmie Macelaka, gdzie w pierwszych dniach lipca 1957 r. Jerzy Dąbrowski i Sergiusz Toll obserwowali imago na pniu buka (J. Dąbrowski – inf. ustna). W masywie Trzech Koron leśniczy Obwodu Ochronnego „Macełowa Góra” Marek Stochmal znalazł w 1999 r. silnie uszkodzony okaz, prawdopodobnie rozdeptany (Paweł Adamski – inf. ustna). Egzemplarz ten aktualnie znajduje się w Instytucie Ochrony Przyrody PAN w Krakowie. W sierpniu 1993 r., na urwisku Czertezika, chrząszcza obserwował Zbigniew Bonczar. W kwietniu 2004 r. przeprowadzono wizję terenową poświęconą ocenie stanowiska nadobnicy alpejskiej w rejonie Czertezika, w której uczestniczył francuski entomolog Hervé Brustel. W wyniku przeprowadzonych obserwacji ustalono, że w trzech bukach znajdują się otwory wylotowe imagines (H. Brustel – inf. ustna).

AKTUALNE PROBLEMY OCHRONY NADOBNICY ALPEJSKIEJ W PIENINACH

Analizując wszystkie zebrane dane dotyczące występowania nadobnicy alpejskiej w Pienińskim Parku Narodowym, trudno jest stwierdzić jednoznacznie, jaka jest wielkość i stan populacji. Na tym obszarze związana jest ona przede wszystkim z ciepłolubnymi zbiorowiskami leśnymi z udziałem buka, rozwijającymi się na odsłoniętych skałach w miejscach silnie nasłonecznionych. Można przypuszczać, że bardziej częste obserwacje nadobnicy w latach wcześniejszych miały związek m.in. ze sposobem prowadzenia gospodarki leśnej w Pieninach. Znaczenie dla pojawu tego gatunku na Zamkowej Górze mógł mieć pożar pustelni, który prawdopodobnie uszkodził rosnące tam buki, co wynika z obserwacji podanych przez Capeckiego (1955).

Stwierdzenie nadobnicy alpejskiej w Krościenku czy Szczawnicy należy wiązać z zawlečeniem okazów z drewnem, niewykluczone, że

pochodzącym nie z Pienin ale z Beskidu Sądeckiego. Populacja pienińska ma także ograniczone możliwości kontaktu z innymi populacjami, ponieważ najbliższe czynne stanowisko odnotowano w Kłodnym n. Dunajcem w Beskidzie Sądeckim (Bodziarczyk, Michalcewicz 2000; Bodziarczyk – dane niepublikowane z 2004 r.).

Wydaje się, że mimo niewielu obserwacji gatunku w ostatnich latach na tym terenie, populacja nie jest zagrożona i utrzymuje się na bezpiecznym poziomie, chociaż prawdopodobnie nie jest liczna. Populacja chrząszcza nie jest od wielu lat ograniczana poprzez działania prowadzone przez człowieka w ramach gospodarki leśnej. Większość siedlisk odpowiednich dla nadobnicy w PPN znajduje się na obszarze ochrony ścisłej, co jest gwarancją pomyślnego rozwoju tego gatunku.

W ostatnich latach prowadzony na obszarze Parku monitoring nadobnicy alpejskiej nie przyniósł nowych odkryć (Bogdan Kozik – inf. ustna). Monitoring taki nie jest łatwy w przypadku ksylofagów, nawet tak łatwo rozpoznawalnych w stadium imago jak nadobnica. Poszukiwania wymagają dobrej znajomości behawioru, biologii i ekologii owada oraz poświęcenia sporej ilości czasu. Powinny być one kontynuowane w latach następnych, co pozwoli zwiększyć wiedzę na temat występowania tego gatunku w Pienińskim Parku Narodowym. Pożądane byłoby potwierdzenie obecnego występowania chrząszcza na Zamkowej Górze, w rejonie Polany Wyrobek czy na Macelaku. Każda nowa informacja o występowaniu nadobnicy alpejskiej w PPN będzie cenna z uwagi na potrzebę lepszego poznania jej rozmieszczenia na tym obszarze i pozwoli uzupełnić dotychczasową wiedzę o tym gatunku na terenie Parku.

PIŚMIENNICTWO

- Bense U. 1995. Longhorn beetles. Illustrated Key to the *Cerambycidae* and *Vesperidae* of Europe. — Margraf Verlag, Weikersheim.
- Bodziarczyk J., Michalcewicz J. 2000. Nowe stanowisko nadobnicy alpejskiej *Rosalia alpina* (L.) (*Coleoptera*, *Cerambycidae*) w Paśmie Radziejowej (Beskid Sądecki – Karpaty Zachodnie). — *Chrońmy Przyrodę Ojczyzn*, 56(6): 126–129.

- Brożny M. 2005. Występowanie, ekologia oraz problemy ochrony nadobnicy alpejskiej *Rosalia alpina* (LINNAEUS, 1758) (*Coleoptera, Cerambycidae*) w Pieninach. [Praca inżynierska]. — Katedra Entomologii Leśnej AR w Krakowie, msk., 31 s. + ryc. i tab.
- Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J. 1990. Chrząższe *Coleoptera, Cerambycidae* i *Bruchidae*. — Katalog Fauny Polski XXIII, **15**, PWN, Warszawa, 312 s.
- Capecki Z. 1955. Nadobnica alpejska (*Rosalia alpina* L.) w Pieninach. — *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, **11**(3): 28–29.
- Capecki Z. 1969. Owady uszkadzające drewno buka zwyczajnego (*Fagus sylvatica* L.) na obszarze jego naturalnego zasięgu w Polsce. — *Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa*, **T. 367**.
- Capecki Z. 1974. Stan zdrowotny lasów Pienińskiego Parku Narodowego. — *Ochrona Przyrody*, **40**: 163–187.
- Chrostowski M. 1958. Stanowiska nadobnicy alpejskiej w Karpatach. — *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, **14**(4): 39.
- Ciach M., Michalcewicz J., Fluda M. 2007. The first report on development of *Rosalia alpina* (LINNAEUS, 1758) (*Coleoptera: Cerambycidae*) in wood of *Ulmus* L. in Poland. — *Polish Journal of Entomology*, **76**(2): 101–105.
- Dudziak J., Gut S. 1954. Rezerваты i zabytki przyrody w województwie krakowskim. — *Polska Akademia Nauk, Zakład Ochrony Przyrody, Wyd. pop.-nauk.*, **T. 6**.
- Ferens B. 1957. Ochrona gatunkowa zwierząt w Polsce. — *Polska Akademia Nauk, Zakład Ochrony Przyrody, Wyd. pop.-nauk.*, **T. 13**.
- Gutowski J. M. 2004. *Rosalia alpina* (LINNAEUS, 1758), Nadobnica alpejska. [W:] P. Adamski, R. Bartel, A. Bereszyński, A. Kepel, Z. Witkowski (red.), *Gatunki zwierząt (z wyjątkiem ptaków). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny*. — Ministerstwo Środowiska, Warszawa, **T. 6**, ss. 130–134.
- Horion A. 1974. Faunistik der Mitteleuropäischen Käfer. Band XII: *Cerambycidae* – Bockkäfer. — *Überlingen-Bodensee*, 228 s.
- Jaczewski T. 1932. Ochrona owadów. [W:] W. Szafer (red.), *Skarby przyrody i ich ochrona*. — Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Warszawa, ss. 117–123.
- Krzemiński J. 1981. Pieniński Pas Skalicy. — *Przyroda Polska*, **12**: 18–20.
- Michalcewicz J., Bodziarczyk J. 2001. Występowanie i problemy ochrony nadobnicy alpejskiej *Rosalia alpina* (L.) (*Coleoptera, Cerambycidae*) w Pienińskim Parku Narodowym. — *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, **57**(5): 88–93.
- Pawłowski J. 2000. Chrząższe (*Coleoptera*). [W:] J. Razowski (red.), *Flora i fauna Pienin*. — *Monografie Pienińskie*, **1**: 177–194.
- Pawłowski J. 2003. Invertebrates. [W:] Z. J. Witkowski, W. Król, W. Solarz (red.), *Carpathian List of Endangered Species*. — WWF and Institute of Nature Conservation, Polish Academy of Sciences, Vienna–Krakow, ss. 39–46.
- Pawłowski J., Kubisz D., Mazur M. 2002. *Coleoptera Chrząższe*. [W:] Z. Głowaciński (red.), *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce*. — Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, ss. 88–110.
- Rossa R., Socha G. 1998. Kózkowate (*Coleoptera, Cerambycidae*) Pienińskiego Parku Narodowego. — *Pieniny Przyroda i Człowiek*, **6**: 71–81.
- Salamon Z. 1988. Pieniński Park Narodowy. — *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody*, **9**(2–3): 53–58.
- Sama G. 2002. Atlas of the *Cerambycidae* of Europe and the Mediterranean Area. Volume 1: Northern, Western, Central and Eastern Europe. British Isles and Continental Europe from France (excl. Corsica) to Scandinavia and Urals. — *Nakladatelství Kabourek, Zlín*.
- Sitowski L. 1923. Pieniny jako rezerwat przyrodniczy. I. Charakter i osobliwości przyrody pienińskiej. — *Ochrona Przyrody*, **3**: 47–55.
- Skalska B. 1966. Nadobnica alpejska w Bieszczadach. — *Wierchy*, **34**: 270–272.
- Sláma M. E. F. 1998. Tesaříkovití – *Cerambycidae* České republiky a Slovenské republiky (Brouci – *Coleoptera*). — *Milan Sláma, Krhanice*.
- Smólski S. 1955. Pieniny. *Przyroda i człowiek*. — *Polska Akademia Nauk, Zakład Ochrony Przyrody, Wyd. pop.-nauk.*, **T. 9**.
- Smólski S. 1960. Pieniński Park Narodowy. — *Polska Akademia Nauk, Zakład Ochrony Przyrody, Wyd. pop.-nauk.*, **T. 18**.
- Starzyk J. R. 2004. *Rosalia alpina* (LINNAEUS, 1758), Nadobnica alpejska. [W:] Z. Głowaciński, J. Nowacki (red.), *Polska czerwona księga zwierząt. Bezkręgowce*. — Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie, Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu, ss. 148–149.
- Švácha P., Danilevsky M. L. 1988. Cerambycid larvae of Europe and Soviet Union (*Coleoptera, Cerambycoidea*). Part II. — *Acta Universitatis Carolinae, Biologica*, **31**[1987]: 121–284.
- Strojny W. 1962. Nadobnica alpejska, *Rosalia alpina* (L.), *Cerambycidae*, wymierający chrząszcz naszych lasów bukowych. — *Przegląd Zoologiczny*, **6**(4): 274–286.
- Strojny W. 1963. Rośliny i owady chronione na znaczkach pocztowych Polski. — *Wszczęświat*, **7–8**: 167–169.
- Strojny W. 1968. Kózki (*Cerambycidae*) Pienińskiego Parku Narodowego. — *Przegląd Zoologiczny*, **12**(1): 55–70.
- Strojny W. 1969. Pieniny. — *Wiedza Powszechna, Warszawa*.
- Strojny W. 1977a. Nadobnica alpejska. — *Przyroda Polska*, **4**: 18.
- Strojny W. 1977b. Pieniński Park Narodowy. — *Przyroda Polska*, **7–8**: 36–37.

- Strojny W. 1987. Pieniny. — Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Śliwiński Z. 1956. *Nadobnica alpejska* w Górach Świętokrzyskich. — *Chrońmy Przyrodę Ojczyzn*, **12**(6): 54.
- Śliwiński Z. 1959. *Nadobnica alpejska* w Polsce. — *Chrońmy Przyrodę Ojczyzn*, **15**(6): 19–22.
- Urbański J. 1939. Mięczaki Pienin ze szczególnym uwzględnieniem terenu polskiej części Parku Narodowego. — *Prace Komisji Matematyczno-Przyrodniczej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, **B**, **9**(3): 1–240.

SUMMARY

Rosalia alpina (L.) is a very rare species in the Pieniny Mountains (the Carpathians, Poland). Since the 1920^s about thirty adults of this species

have been observed in this area. They were mostly reported from the Central Pieniny, and sporadically from the Western Pieniny. In the Pieniny National Park *R. alpina* is mainly associated with stenothermal forest communities with *Fagus sylvatica* L. in their species composition, occurring on insolated rocks. The *R. alpina* population of the Pieniny is somewhat isolated. Despite, it does not seem to be threatened, it should be under continuous monitoring.

